

ÇINAR ALTI

Sayı :
35

Kuruş
10

MİLLİYET
DERGİSİ

HAFTALIK FİKİR VE SANAT MECMUASI

BU SAYIDAKİLER:

Milli Şefi Dinlerken Orhan Seyfi Orhon

Türk Disiplini H. E. Erkilet

İlim karşısında Sosyoloji ve Milliyetçilik ... Peyami Safa

Türk Gençliği Nasıl Yetişmeli? Atsız

Uyku (şir) Halide Nusret Zorlutuna

Bursada Yeşil Türbe R. Yalın

Aksam Temür Nejdett Sançar

Türk Medeniyeti Tarihinden: Matbaa Hüseyin Namık Orkun

Türkte Yazı Dili Ali Canib Yöntem

Göç (roman) Yusuf Ziya Ortaç

Göç (roman) Yusuf Ziya Ortaç

Secme, güzel şiirler, kitaplar mecmualar

127
MİLLİ KÜTÜPHANE
ANKARA

Bana İnanınız,,

**Bu Süt Kreması
usulü sayesinde**

50 yaşındaki birçok
kadınlar ancak 30
yaşlarında görüne-
ceklerdir.

Oklarla işaret edilen
yerlere tatbik ediniz.
Sonra da bütün yüz
ve boynunuza
sürünüz.

B uruşmuş, solmuş ve gevşemiş bir
cildi, tazeleyip gençleştirmek için
işte size basit bir usul:

Önce Pankreatin ile hazm ettiril-
miş bir miktar süt kreması ile aynı
miktar hazm ettirilmiş zeytinyağı ile
karıştırmış ve buna iki misli taze
süt kreması ilâve ediniz. Bu tertip
cildinizi besler ve ona âdetâ inanıl-
mıyacak derecede bir gençlik ve bir
tazelik verir

Bir meşhur artist gençlik manza-
rasını muhafaza ve idame için bu
basit usulü tatbik etmiş ve 70 yaşın-
da olmasına rağmen genç kadın rol-
lerini oynamıştır. Eczacınız da bu ha-
litayı size ihzar edebilir. Ancak
muhteviyatı az miktarda olmakla
beraber pahalıya mal olur (Yağsız)
beyaz renkteki Tokalon kreminin
terkibinde cildinizi beslemek için
hazm ettirilmiş zeytinyağı ile süt
kreması mevcuttur. Bu terkip cil-
din ihtiyaç hissettiği gıdanın ta ken-
disidir. Herhalde memnuniyet bahş
semeresi garantilidir. Aksi halde
paranız iki misli iade edilecektir.

Sahibi ve Neşriyat Müdürü:
ORHAN SEYFİ ORHON

Basıldığı yer : Cumhuriyet Matbaası - İstanbul

ÇINARALTI KOLEKSİYONU

Çınaraltının birinci cildi, güzel ve sağlam bir kapak içinde satışa
çıkarılmıştır. Bu altı aylık koleksiyonda, milliyetçi Türk mütefekkirleri
ve şairlerinin yüzlerce kıymetli makalesi, hikâyesi, şiirleri vardır.

Her kütüphane için zengin bir varlık olan (ÇINARALTI) cildi
pek az kaldığından, koleksiyonu bulupmayan okuyucuların acele etme-
lerini tavsiye ederiz.

Birinci cildin satış fiyatı 330 kuruştur.

Taşıraya taahhüdlü posta ücretiyle beraber 346 kuruştur.

Birinci ve ikinci sayılar

Çınaraltının mevcudu kalmayan birinci ve ikinci sayıları
tekrar basılmıştır. Çınar yayınevinden tedarik edilebilir.

RADYOLİN

İLE SABAH, ÖĞLE VE AKŞAM

Her yemekten sonra günde üç defa muntazaman
dişlerinizi fırçalayınız.

Mutlaka kazanacaksınız !

Millî piyango, netice itibarile daima
kazançtır !

Bir Millî Piyango

bileti almakla, mutlaka kazanacaksınız. Bu kazanç, şahsî
olmasa da millîdir. Cebinize girmeyen ikramiye, iki çelik
kanat olup göklerde sizi koruyacaktır.

142
Millî piyangoyu hiç bir ay kaçırmayınız !

TANRIDAĞ

muayy okuyucularımıza tavsiye ederken ilk sayısından Osman Atilla'nın şiirini alıyoruz :

ANAMA MEKTUP

I

Ne mutlu sana ki oğlun askerdir,
Türküler söylüyor kışla yolunda.
Anam, gözünden yaş aksa da bir bir,
Elbette bir hikmet bulunur bunda.

Hâlâ kulağında, top tüfek sesi
Sandıkta babanın cenk hediyesi,
Mümkün onun bir gün kalkıp diyesi:
— «Bir alacağım var benim, oğlunda!»

Bu yol bizindir; kim kaçar, kim gitmez?
Dohuyum, doluyum boşalsam bir kez,
İçimde bir ses var kimse işitmez,
Kaç tarla yas tutar üğünmüş unda,

II

Saçların sanırım tel örgüleri,
Omuzlara hisar, burç denir başa.
Ve diken farzedip te süngüleri
Tarla sürer gibi girsem savaşa.

Bizdendir rüzgârlar, geceler bizden
Düdükler ötiyor gibi denizden,
Nice adsız geçmiş bu kutlu izden,
Kanını bırakmış toprağa taş.

Bazan kayboluyor şekli yüzlerin,
Yağmurlu göklere benzer gözlerin,
İçimi doldurur tatlı sözlerin :
— «Türk yücelsin Tanrı! Vatan bin yaşa!»

III

Elbette muradın olur bir gerçek,
Elbet yeşil ova döner sarıya.
Bilirsin neye kul bu atan yürek :
Türklüğe, vatana, yüce Tanrıya!

Yüzümü yıkadım kışla suyunda,
Miras kalan kır at eski huyunda,
Bir sır saklı durur muhakkak bunda:
Gece bölünüyor uyukum yarıya.

Selâm cümlesine dostların, selâm.
Eller tetiktedir, imyanımız tam;
Siper havasında ne tasa, ne gam..
Selâm «Altın taht» a, en yukarıya!...

Osman ATTILİ

Çok değerli müverrihimiz doktor Rıza Nur, bu isimde haftalık ilmi, edebî, Türkçü bir mecmua neşre başladı. Mecmuanın mesleğini, ilk sayısındaki şu satırlardan anlıyoruz:

«Hepsi de Türk ve Türkçü arkadaşlarla Tanrıdağ dergisini yazıyoruz. Emelimiz en küçüğünden en büyüğüne kadar menfaat ve mevki düşüncelerinden uzak olarak sırf Türkiye hizmetidir. Dileğimiz sade bu hizmete nail olmaktan ibarettir. Halis Türk yaratılmak iftiharına bize yetiyor.»

Mecmuanın çok uzun ömürlü olmasını ve Türklüğe çok hayırlı hizmetleri dokunmasını diliyerek ikinci sayısından üstadın, «Tunus Türk Şiirlerinden» başlıklı yazısını alıyoruz.

«Tanrıdağ» okuyucularımıza candan tavsiye ederiz.

TUNUS TÜRK ŞİİRLERİNDEN

Yorucu forsa gemiler ile
İndik seyran ettik Frenk illerin
Zâhir bâtın gerçek gaziler ile
Derdik ormanın gonca güllerin

Bir zamanda Akdenizden yürüdük
Dönmez peşapeşi gemiden vururduk.
Yelken kürek ettik gece yürüdük
Sabah seçtik Serdeninun dağların.

Biz de yeyleyle aç kurda döndük
Gazilere hayır sanılır sandık
On bir pare gemi çekdir endik
Yağmaladık Cinevizin ellerin.

Bu şiir Tunusun bizim olduğu zaman orada yetişen bir Türk şairinindir. Şiir iki cihetten pek kıymetli, pek mühimdir: biri atalarımızın zaferleri günleri, Akdenizi bir Türk gölü haline getirdikler hâtırası olmasıdır. Diğer tarihimize hizmettir. Şiir gösteriyor ki on bir gemiden mürekkep bir filomuz Tunusdan halkıp Roma şehri kıyılarından harb ganimetleri almışlar ve Cineviz devletinin ülkesine de iniş yapıp oraları yağma etmişlerdir. Tarih kitabımızda bu vakaya dair bir kayıt yoktur. Bu şiir donanmamızın Roma ve Cenova civarına asker indirip ganimet

aldığının vesikasıdır. Şair her halde bu donanmada ya bir kaptan, ya zabıt, veya tayfadır. Bu muvaffak harb seyahatini bizzat görmüştür. Gemileri forsaların kürek çektiği büyük gemilermiş. Şiir «çekdir» den bahsediyor ki eski donanmamızda hem yelken hem kürekle giden kalyonlara «çekdir» derlerdi. Şiirde «çekdir» değil, «cekdir»dir. Bu dilimizin gayet dikkate lâyık bir hâdisedir. Gerek Tunus gerek Cezâyir Türk şiirlerinde epeyce gördüm. Bunlarda «ç» ler «c» ye tahavvül etmiştir. Bu oradaki Türklere Arabcanın tesiridir ki misalleri pek çoktur.

Bu şiiri Paris Bibliothèque Nationale'inde buldum. Orijinali dilimizin o vakitki telâffuzunu gösterir bir imlâ ile yazılmıştır. «Oroma» Romadır. Türk dilinde «r» ile başlar kelime olmadıgından Türkler bu kelimelerin başına bir imlâ harfi getirirler. Meselâ Ramazanı «İramazan», «Rıza» yı «İrize» yaparlar. Burada da Romayı «Oroma» yapmışlardır. Serdeni dediği Sardunya adası olacaktır. Esasen eski yazıdaki bu «Serdeni» imlâ şeklini Sardunya okumak mümkün ve lâzımdır.

Rıza Nur

ALİ SUAVİ

20 Mayıs çarşamba günü büyük Türkçü Ali Suavi'nin yıldönümü münasebetiyle Ankarada ve Üsküdar Halkevinde bir ihtifal yapıldı. Bu çok kıymetli Türk mütefekkirinin hüviyet ve şahsiyeti belirtildi. Türk büyüklerine karşı gençlerin ve münevverlerin gösterdiği bu değer bilirlik saygıya değer. Biz de Çınaraltı'nda gelecek sayılarımız için Ali Suavi'ye dair bir yazı hazırlıyoruz.

MİLLET MECMUASI

Ankarada (Millet) isimli aylık bir dergi çıkıyor. Umumî neşriyatını Remzi Oğuz Arık gibi değerli bir milliyetçi idare eden bu mecmua

ÇINAR ALTI

Dilde, fikirde, işde birlik

Sayı: 35

İdare Evi :

Telefon : 22129

İstanbul, Ankara caddesi, Çınar Yayınevi. No. 47

Fiatı: 10 Xrs

Cumartesi

23 Mayıs 1942

TÜRKÇÜ FIKIR ve SANAT MECMUASI

Cild : 2

Millî Şefi dinlerken...

Yazan: Orhan Seyfi ORHON

Millî Şef İsmet İnönü, 19 Mayıs Gençlik ve Spor Bayramında, Türk gençliğine yüksek hitabesinde şu direktifi verdi :

«Sizden ahlâklı, çalışkan, ümitli ve kuvvetli olmanızı isteriz.»

Bizi yarına ulaştıracak dosdoğru yol işte budur. Bir milletin gençliği çalışmak kuvvetini, ümidini ve herşeyden önce ahlâk duygusunu kaybetmeğe başlarsa o millet yaşayamaz. Topraklarının genişliği, nüfusunun çokluğu, zenginliği, hattâ medeniyet ve teknikçe üstünlüğü de fayda vermez. Mutlaka yıkılmıya, mahvolmıya mahkûmdur. Hele bu millet, bizim gibi, bin bir çeşit felâketlerden kurtulmuş, bakımsız ve fakir olursa!

İnsanların bugünkü korkunç mücadelesinde milletleri din haline sokulmuş fikirlerin harekete getirdiğini görüyoruz. Gevşekliğin, tereddüdün, müsamahanın cezası müthiştir. Şahsî menfaatlerin, âdi hırsların düşünüleceği bir devirde değiliz. Bu türlü küçük duyguların peşinde koşanlar, bugün her zamandan ziyade kendi memleketlerine muzır mahlûklardır. Bunun içindir ki Büyük Şefimiz:

«Şaşırانların 'tүrlү ahlāk hezeyanlarına karşı, coşarak akan bir çağlayan' gibi 'temiz ve şeffaf kalınız. Vatanın geniş zamanlarını ve dar zamanlarını yalnız kendi haksız zenginlikleri için / marifet fırsatı bilen /soysuzlara nefretle, iğrenme ile bakınız!»

Diyor. Her türlü fenalıklara karşı duracak sağlam bir seciye ve yüksek bir ahlâk duygusu ancak samimî ve ateşli bir millet severlikten doğar. Zaten Türk gençliğinin de en mümtaz vasfı budur. Bunu bildiğimiz için dünyanın bu yıkılışı karşısında yalnız kendimize güvenerek sapsağlam ayakta duruyor ve geleceğe her millettten fazla ümit ile dolu gözlerle bakıyoruz.

Orhan Seyfi ORHON

ABONE ŞARTLARI

Yıllığı 500, altı aylığı 250 kuruş

Ecnebi memleketler için :

Yıllığı 1000, altı aylığı 500 kuruş

Sahip ve Neşriyat Müdürü :

Orhan Seyfi ORHON

İHTAR :

İdarahanemize gönderilen eserler neşredilsin edilmese sahiplerine iade edilmez.

TÜRK DİSİPLİNİ

Yazan:
Emekli General
H. E. ERKİLET

Türk doğmak Allahın bize verdiği en büyük bir nimettir. Yaşadıkça ırk ve milliyetimizle iftihar edebiliriz. Çünkü ırkımız asil ve engindir. Kendisinden olduğumuz ulus da, dünya ona dar gelecek kadar büyüktür.

Türk olmak ve Türklükle ilgili bulunmak bir şereftir. Fakat Türk doğmak ve Türklükle övünmek kâfi gelmez. Türk kalmak ve Türk ölmek lâzımdır. Bunun için Türkün Türklüğünü duyması ve her işte bu hissi kendine kılavuz etmesi gerekir.

Türk ahlâkı Türklüğün her şeyden ve her menfaatten üstün tutulması temeline dayanır. Bu sebeple ırkın ve ulusun iyiliğini kendi menfaat ve endişelerimize üstün tutmalıyız; hattâ canımızı feda etmek bahis mevzuu olsa bile.. İrkımızı ve ulusumuzu ancak bu yüksek Türk ahlâk düsturile koruyabiliriz. Türkler şerefle ölmeği şerefsiz yaşamıya daima tercih ettiler.

Korkunç bir harbin azgın apesleri, 2,5 yıldan fazla bir zamandanberi daima artan bir hızla genişliyerek dünyanın her tarafını merhametsizce kasıp kavuruyor. Hiç bir kıta ve hiç bir deniz artık harbe sahne olmaktan masun değildir. Nice devlet ve hükümetler silinip süprüldüler. Nice memleketler ve milletler istilâya uğrayarak istiklâl ve hürriyetlerini kaybettiler. Devler çarpışırken küçüklerin ve zayıfların korunması çetin olur. Kurunun yanında yaş ta yanabilir. Fakat asil milletler bu gibi zamanlarda öz ırklarının mevrus büyük meziyet ve hassalarını gösterip kullanmakla mucizeler gösterebilirler.

Büyük ve asil milletlerin en çetin anlarda yavuz önderleri vardır. Gidilecek yol ne kadar karanlık ve tehlikelerle dolu olursa olsun onlar ulusu elinden tutarak kurtuluşa doğru götürürler. Tereddüt ve ümitsizlik kadar maceracılık ta büyük milletlerin büyük şeflerinin kapılmıyacakları girdaplarıdır.

24 yıl evvel aciz içine düşmüş sanı-

lan Türk milleti müthiş bir imtihandan geçerek üzerinden doğan büyük bir önderin kılavuzluğuyla muhakkak bir inkıraz ve esareten kurtulmuştu. Dört yıl süren ağır bir harb sonunda ordusu bozulmuş, takatten düşmüş ve elinden silâhı alınmış Türkiye, yabancı işgal altında bulunuyordu. Üstelik padişahından ihanet görerek ikiye bölünmüştü. Yabancıların hüküm ve süngüleri altında yaşamakta beis görmiyen ne oldukları belirsiz hainlerle hasisler bir kampta, istiklâl ve hürriyet uğrunda sonuna kadar savaşmayı yani icap ediyorsa şerefle ölmeyi göze alanlar da diğer bir ordugâhta yer almışlardı. Birinci kamptakileri güden şahsî endişe ve hususî menfaattir. Onların kurtuluş ümitleri yoktu. Beyhude savaşıp mahvolmaktansa işin çıkar bir yolunu bulmayı akıl ve mantığa daha uygun buluyorlardı.

Milliyetçi kampı dolduranlar mahkûm ve esir yaşamaktansa savaşarak ölmeyi tercih edenlerdi. Kazananlar da bunlar oldu. Fakat bununla bir daha sabit oldu ki, milletler büyük tehlike anlarında yalnız hesap ve mantığa dayanan kararlarda bulunamazlar. Onlar için büyük tarihî anlarda yapılacak şey, Millî Şefin etrafında tek bir can imişler gibi toplanmak ve bütün inan ve güvenlerini ona vermektir. Türk milleti yüksek sezisle bunu yaptığı için kurtuldu ve kazandı. Çünkü hesap ve mantığın kaydedemeyeceği fakat büyük ve asil milletlerin azim, irade ve şuurlarının yaratacağı öyle kudretli maddî ve manevî âmillere vardır ki bunlar umulmadık zamanlarda umulmadık neticeler verebilirler. Onun için mukadderatın çizdiği yolun çetinliği ne derece fazla olursa olsun kendilerine güvenleri tam olan milletler sendelemen ve şaşırmadan şeflerinin yanında sımsıkı durarak ve onun izinde yürüyerek selâmete ermek ümidini daima muhafaza edebilirler. Zaten tarihleri büyük olan milletler başka türlü hareket edemezler.

Bu yolda varılacak muvaffakiyetlere talih demek doğru değildir. Çünkü talih bir âmil ve sebep değil, bir neticedir. Tarihte büyük millî başarıları yapan ve büyük şeflerin gidecekleri yolları aydınlatan daima kuvvetli bir milli şuurdan çıkan heyecan kıvılcımları olmuştur. Onun için ulusta millî şuur ve heyecan uyandıran ve bunları aleddevam besliyen usullere önem vermek lâzımdır. Fikir ve ruhları sönük milletler çabuk altolurlar.

Uluslarda şuur, neşe ve heyecan yaratan büyük ideallerdir. Tahakkuk etmiş maksat ve elde edilmiş hedef mefkûre olamaz. Ruhu coşturan ve fikri koşturan ancak varılamıyacak kadar uzak sanılan gayelerdir. İdeal kadar uzak ve güç olursa o kadar caz olur. Bundan başka zararlı düşüncelerle ve ters cereyanlı mantıklarla durulmak ihtimali bulunduğu için fikir ve ruhları boş bırakmaya gelmez.

Türk olan Türklüğünü unutarak b takım ters fikirlere kapılmaz. Güç tehlikeli zamanlarda Türklere Türklüklerine sarılmaktan ve şefleri e fında sımsıkı durmaktan daha tes bir selâmet çaresi olamaz. Ne ka disiplinli olursak istikbale o kadar venle bakabiliriz. Türkler disiplinli dukları zamanlarda daima zorluk yenmişler, haklarını tanıtmışlar ve di yayı hayrette bırakmışlardır.

Bugün içinde bulunduğumuz korkunç dünya fırtınası önünde bizi ceğe ümit ve emniyetle baktıran kuvvetli temel de dünyanın hiç milletinde görülmiyen derecede sağlam bir disiplinin ve tam bir bir yurdumuzda tahakkuk ettiğini görmizdir. İşte bu sayededir ki biz, büyük ulusumuzun en kutlu ideal gerçekleştirerek bu harbdan kuvvetli millet olarak çıkacağımızdan emin lunmaktayız.

H. E. ERKİLET

Sosyoloji ve milliyetçilik

Yazan : Peyami SAFA

Her ilim müstakil bir konuya sahiptir.

Sosyolojinin konusu «cemiyet» tir. Cemiyeti anlayış bakımından sosyoloji nazariyeleri üç gruba ayrılabilir:

1. Mekanist telâkki,
2. Organisist telâkki,
3. Fonksiyonel telâkki.

●

1. Mekanist telâkki, cemiyeti mekanik bir sistem, yıldız veya atom sistemi halinde görür; fiziğin ve riyaziyenin kanunlarını cemiyete tatbik etmek ister. On yedinci asrın phisique sociale nazariyesinin tazelenen tazelenen devamından başka birşey olmayan bu telâkkiye göre cemiyet, fertlerin mekanik ve riyazi bir yekûnudur.

Fizik ve riyaziyenin en büyük dehasını yetiştiren on yedinci asrda, Spinoza, Hobbes, Descartes, Leibnitz, Hegel... gibi filozof ve ilim adamları, içtimai ve ruhî olayları fizikcinin fizik kanunlarını incelemesi gibi aklı ve objektif olarak tetkike başladılar. İnsan bu mekanik ilminin incelediği bir astronomi sistemi gibi mütalâa edildi oradan bir mécanique sociale telâkkisi doğdu. Atomlar arasındaki karşılıklı cazibe ve dafia kuvvetleri in-ları da birbirine bağlıyor, âdeten aşka bir yıldız sistemi halinde insan cemiyeti vücuda geliyordu. On yedinci yüzyıl düşünürlerinin bu görüşleri ve totları on sekizinci ve on dokuzuncu yüzyılların biyoloji, psikoloji, istatistik sosyoloji ilimlerinde geliştikçe gelişti, nihayet Carey'in «İçtimai ilmin esasları» adlı eserinde en son inkişafını aldı (1858). On dokuzuncu ve yirinci yüzyılların bazı içtimaiyatçıları da bu arada meşhur İtalyan sosyoloğu Alfredo Pareto da mekanist okula mensupturlar. Fakat cemiyetin ve in-ruhunun bu mekanik izahı zamanında hemen tamamile terk edilmiş girmiştir (1).

2. Organisist telâkki cemiyeti uzvi bir sistem, hücre sistemi veya insan vücudu halinde görür. «Cemiyet ve uzviyet» konulu ve başlıklı bir makale sende de izaha çalışmış olduğum gi-

bi iki bin yıldan fazla tarihi olan bu telâkkiye göre cemiyet bir makine sistemi değil, her ferdi ötekine uzviyet nizamında ve hayat ilgileriyle sımsıkı bağlı canlı bir bütündür ve biyolojinin kanunlarına tâbidir. Son yetmiş yıl içinde biyolojinin hârikâli ilerleyişi bu ilmin sosyoloji üzerine tesirlerini çoğaltmıştır; fakat insan cemiyetlerinin insan vücuduna benzetilmesi fikrinin, İran şairi Sadi'ye ve ondan çok daha önce Roma, Yunan, Hint ve Çin düşüncesine kadar uzanan binlerce yıllık bir tarihi vardır (1).

Harvard üniversitesi sosyoloji profesörü Sorokin Organisist okulu mensuplarını üç gruba ayırıyor: 1. Felsefi organizm, 2. Psiko-sosyal organizmizm, 3. Bio-organik zümre.

Felsefi organizmizm, cemiyeti fertlerin dışında (sur-individuel), kendiliğinden doğan ve tabiat kanunlarıyla yaşayan canlı bir bütün telâkki eder; fakat her hangi bir biyolojik varlıkla veya uzviyetle mukayese etmez. Cemiyetin mekanist telâkkisini şiddetle reddeder, çünkü onun zıddıdır. Cemiyet insan iradesile ve liberallerin sandıkları gibi «içtimai mukavele» ile vücada gelmiş mekanik ve sun'î bir şirket değildir.

Psiko-sosyal organizmizmin esasları felsefi organizmizmden farksızdır. Yalnız bu grup fazla olarak, cemiyetin fertlerden üstün müstakil bir ruha, kollektif bir şuura, kendine has bir iradeye ve fikirlere sahip olduğuna inanırlar (Durkheim ve Ziya Gökalp sosyolojisi).

Biyo-organik zümreye göre ise cemiyet, biyolojik uzviyetin hususî (spécifique) bir çeşidinden başka birşey değildir. Mahiyeti, fonksiyonu, menşei, tekâmülü ve tenevvüü bakımından her hangi bir uzviyete eşitir ve aynı biyoloji kanunlarına tâbidir.

Organisist telâkkinin bu son şekli ancak Rosenberg gibi ırkcılar arasında taraftar bulmakta ve şiddetli tenkitlere uğramaktadır; fakat gerek felsefî, gerekse psiko-sosyal organizmizm, bugünkü sosyolojinin prensiplerini veriyor.

(1) Peyami Safa, Cemiyet ve Uzviyet - Makalesi serisi (Tasvirî Efkâr).

Çünkü fert psikolojisinden ayrı ve kendine has bir konusu olmayan sosyoloji, ilim haysiyetile varolamaz. Zamanımızın en büyük içtimaiyatçıları bu grubun içindedirler.

3. Fonksiyonel telâkki, cemiyeti ne bir makine, ne de bir uzviyet gibi anlar. Ona göre cemiyet, fertler arasında karşılıklı bir münasebet sistemidir. Böyle olmakla beraber, fertlerden ayrı ve üstün, kendine has bir bütündür. Mekanistlerin sandıkları gibi fertlerin mekanik ve riyazi bir yekûnu değildir. Bu grubun organisistlerle ihtilâfı azdır.

Yukarıki üç telâkki de iki temel gruba ayrılabilir :

1. Cemiyet, makine gibi, parçaların yanyana gelmesinden değildir. Bu parçalar fertlerdir. Aralarında mekanik ve riyazi münasebetler caridir. Rousseau'nun meşhur «İçtimai mukavelesi, hürriyet, müsavat, seçim ve ekseriyet, parlamentarizm rejimi bu telâkkiden doğmuştur. Sosyolojide çoktan terkedildiği gibi Avrupa siyasî tarihinde de son saatlerini yaşayan bu mekanik cemiyet görüşü yerini şu ikinci telâkkiye bırakıyor.

2. Cemiyet müstakil ve canlı bir bütündür. Bir ticaret şirketi gibi fertlerin arasındaki ihtiyarî bir mukaveleden değil, kökleri insanın menşesine kadar giden eski, uzun bir tarihî tekâmülden doğmuştur. Fertlerden mürekkep olmakla beraber müstakil bir sentezdir; parçalarının vasıflarından ayrı vasıflara sahiptir. Böyle olmasaydı sosyoloji bir ilim halinde teşekkül bile edemezdi, çünkü müstakil bir konudan (mevzudan) mahrum kalırdı. Onun meselelerini fizik, şimi, fizioloji, biyoloji, psikoloji paylaşırlar ve ortada bir cemiyetler ilmi bırakmazlardı.

Hemen bütün içtimaiyatçıların mütefrik oldukları tasnife göre morfoloji sosyalde (cemiyet şekillerinde) bugün en gerçek, en olgun, en ileri tip milledir. Her yerde millî üniteler görüyoruz. Tarihi olgu (vâkıa) bakımından millet ve sosyoloji bakımından milliyet, amelî olarak da, nazari olarak da inkâr edilmesi imkânsız, canlı ve parlak, en büyük sosyal hakikattir.

Peyami SAFA

Nasıl yetişmeli ?

Yazan : ATSIZ

Dünya bir devler ve kahramanlar ülkesi olmağa doğru gidiyor. Bir yandan çok nüfuslu, akraba milletleri de kendi topluluğu içine alan devletler kurulurken bir yandan da kendi milletlerinin şan ve şerefi uğrunda hayatlarını hiçe sayan, bile bile yüzde yüz ölüm atılan kahramanların çoğaldığını görüyoruz. Artık ferdi hürriyet içinde biraz gayri ahlâkî ve oldukça gevşek bir hayat yaşayan fertlerden mürekkep millet örneğine dünyada yer kalmıyor. Yüksek ahlâklı, döğüşçü, disiplinli ve fedakâr milletlerin devri başlıyor. Milletler de insanlar gibi bazan tembel, bazan verimli zamanlar geçirebilirler. Fakat fertlerin hayatında olduğu gibi milletlerin hayatında da en doğru hareket tarzı, çalışarak, döğüşerek, fedakârlık yaparak bir ülkü ardında koşarak geçirilen hayattır.

Biyoloji bakımından hayat, bir savaştır. Tarih de hayatın milletler arasındaki çarpışmadan ibaret olduğunu ve medeniyetin ilerlemesine de savaşların sebeb olduğunu katî olarak ispat ediyor. O halde yaşamak isteyen millet dövüşmeyi göze alacak demektir. Bizim milletimiz dövüşçülük bakımından talihin iyiliğine uğramış bir millettir. 25 asırlık tarihî hayatımızın başlangıcından bugüne kadar tarihimiz iki büyük savaşla geçmektedir: Biri komşu milletlere karşı savaş, biri de tabiate karşı savaş. En eski zamanlardanberi nüfusunun azlığına rağmen Türk milleti hem kalabalık milletleri yenmiş; hem de çorak, kurak yerlerde, tabii âfetlere karşı da çarpışarak bugüne kadar varlığını korumuştur.

Fakat bugün, artık durum değişiyor. Bugün «teknik» denilen yeni bir âmil de milletler arasındaki savaşta rol almağa başlamıştır. O halde tekniği geri ve nüfusu az olan milletler ne yapacaklardır? Kalabalık ve ileri teknikli milletlere karşı hangi kuvvetle dövüşeceklerdir? Cevap basittir; ahlâkî ve manevî kuvvetlerle...

Manevî ve ahlâkî değerleri üstün

olan milletler sayı ve teknik bakımından olan geriliklerini erteleyebilirler. İnlanmış kahramanlardan mürekkep bir milleti yenmeğe imkân olmadığını eski ve yeni örneklerle hepimiz biliyoruz.

Biz Türkler bugün 60 milyonluk bir millet olduğumuz halde henüz birleşmiş değiliz. Türk birliği meydana gelinceye kadar da ancak müstakil Türkiye Türklerle iş görmeğe, hesaplarımızı bu kadroya göre yapmağa mecburuz. 18 milyon nüfuslu Türkiye, bütün nüfusu Türk olsa bile, az nüfuslu milletlerdendir.

Teknik bakımından da geride olduğumuz malûmdur. Demek ki milletler arasındaki savaşta ancak üçüncü silâhımızın, yani manevî ve ahlâkî tarafımızın olgunluğuna güvenebiliriz. Böyle yüksek bir genç nesil yetiştirmek için acaba ne yapıyoruz? Türk gençliği acaba yeni harikalar yaratabilecek bir kabiliyetle mi yetişiyor? Bunlara düşünmeden cevap verebilecek durumda değiliz. Türk gençliği bugün yeniden bir Sakarya ve hattâ yeniden bir Çanakka- le yaratabilir. Fakat bu son yılların icapları öyle kahramanlıklar ve kabiliyetler istiyor ki Sakarya ve Çanakka- le mucizelerini yapan nesilden daha üstün bir nesle malik olmadıkça bu işleri başarmağa imkân yoktur.

Kahramanlık terbiyesi beşikten başlayıp yüksek tahsilin sonuna kadar devam etmelidir. Evlerimizde, savaşlarda şehit düşmüş babaların ve dedelerin hikâyeleri belki bir dereceye kadar bu terbiyeyi verebilir. Bu kâfi olmamakla beraber şimdilik buna yetişir diyelim. Fakat ilk okulda, orta okulda, lisede ne yapıyor? Kahraman yetiştirmek için bir kimildama var mıdır? Buna hayır diye cevap vereceğiz. Kahramanlar, ancak kahramanlığa inanmış öğretmenlerin telkini ile yetişir. İlk okul öğretmenlerinin yüzde kaç kahramanlığa inanmıştır? Ben, «Çocuklara harb aleyhtarlığı aşıyorum» diye öğünen ilk okul öğretmenleri biliyorum. Bundan başka biz öyle sistemler kuruyoruz ki çocuk ister istemez

orada kahramandan başka her şey olmağa mahkûmdur.

İlk okullarda çocuklara dans öğretiyor. Ben kendim balet oynanan ilk okul temsillerinde bizzat bulundum. Çocuklarımız aktörlük de öğreniyor. Fakat hiç bir ilk okulda çocuklara güreş öğretildiğini görmedim. İnsaflı düşünelim: Bir Türk çocuğuna güreş mi yakışır, yoksa aktörlük mü? Bize askerlik terbiyesi mi gerek, yoksa Güzel Sanatların Tiyatroculuk Şubesi mi? Birinciye bırakıp ikinciye ehemmiyet vermek, aç insana süslü elbise giydirmekten farksızdır.

İlk okullarda çocuklara hiç bir şey öğretilmiyor. Bizim zamanımızda tarih dersi ikinci sınıfta başlardı. Biz ilk Osmanlı kahramanlarını, Sırpsındığını, Kosovayı, Nigeboluyu, Varnayı, Mohacı ikinci sınıfta öğrenirdik. Bize bu savaşları anlatan fedakâr öğretmenlerimiz bizde milli şuuru kamçılardı. Şimdi ilk okulların ilk üç yılında havaiyattan, şarkı söylemekten başka bir şey öğretilmiyor. Talebe gevşek alıştırılıyor. İstikbalî temin edilmemiş ilk okul öğretmeni de cemiyete karşı kırıncı olduğu için fazla gayret göstermiyor. İlk mektepte çocuğu doğru yola getirecek bir müeyyide yoktur. Dayak, gayri insanî (!) olduğu için kaldırılmıştır. Okuldan koğmak da yok. Bu yüzden ilk okulların bazıları haşarat yuvası haline geliyor ve bizim asrî pedagojimiz (!) bunu normal buluyor.

Biz ilk okuldaki çocuklarımızı yoramasınlar, hiç bir güçlüğü uğramasınla prensibi ile yürüdükçe, ilk tahsil bırılecektir diye ahlâksızları okulda koğmadıkça, icabettiği zaman dayada dahil olmak üzere ceza müeyyidesini koymadıkça ilk okullarımızda kahramanlık tohumu atılamaz. Çünkü kolay şartlar altında, kendini zora sokmadan büyüyen çocuklarda en güçlü olan kahramanlığa karşı istidat kalm

Orta okullarla liselere gelince : Burada yüklü programlardan başka bir şey yoktur. Talebeye milliyet ve kahramanlık duygusu verecek o Türkçe, edebiyat, tarih, yurt bilg

coğrafya derslerinin kitaplarına bakmak kâfidir. Bu kültür derslerinden asıl maksat talebeye milliyetini sevdirmek iken bizim okullarımızda bunlar birer angaryadan başka birşey değildir. Meselâ dokuzuncu sınıflarda okutulan 400 sahifelik tarih kitabında Türklere ait kısmın ancak 30 sahife tutması bu dersin ne kadar mânâsız olduğunu göstermeğe kâfidir.

Orta okulların okuma kitaplarında ise insanı çileden çıkaracak bir kayıtsızlık ve millî kültüre yabancılik göze çarpar. İçindeki parçaların çoğu mânâsız şeylerdir. Başka dillerden tercüme olunmuş çoğu sağma hikâyeler, insanı şiirden tiksindirecek kadar bayağı manzumeler yanında Türk çocuğuna millî kin, millî ruh aşılayacak hiç bir parça yoktur. Mehmet Eminin, Ziya Gökalpın o pek terbiyevî ve millî ruhlu manzumelerine yer verilmemiştir. Yahya Kemal'in «Akıncılar» ı dururken sanki kasden yapılmış gibi «Açık deniz» manzumesi alınmıştır. Sekizinci sınıf talebesinin bu manzumeyi anlıyamayacağı hiç düşünülmemiştir. Hececilerin vatanî şiirlerinden hiç biri alınmamıştır. Buna mukabil neler alınmıştır bilir misiniz?.. Ben söylemekten utanıyorum. İsterseniz siz o kitapları alıp bir bakın da hükmünüzü verin...

Genç nesli kahraman yetiştirmek için ona iyi öğretmen ve iyi kitap vermek lâzımdır. İyi öğretmen kolay bulunmaz ama iyi kitap yazmak daima kabildir. Bunun için de kitap müsabakası açarak birinciden beşinciye kadar binlerce lira mükâfat vermeğe lüzum yoktur. Bu iş menfaat beklemiyen bir öğretmene havale olunursa bir yılda en mükemmel kitap elde edilmiş olur ve talebeler ister istemez kitabın tesirinde kalacakları için de kahramanlık tohumu kısmen atılmış olur.

Eğer Türkiye'de para menfaati beklemeyen kitap yazacak öğretmenler yoksa okulları kapatıp öğretmenliği kaldırmalıyız. Çünkü bu kadar maddileşmiş bir öğretmen ordusuyla cehalet ve ülküsüzlük gibi sarp düşmanları yenmeğe imkân yoktur. Önce maddî düşünceyi kaldırarak işe başlamalı ve kitap yazmayı âdi bir bazirgânlık halinden çıkarmalıyız. Yıllarca gençliğe sunduğumuz kitaplardan nasıl bir nesil hasıl olduğu gün gibi meydandadır. Siz «Deli Petro sultan Mustafanın öğrencisi» diyen bir onuncu sınıf talebesi gördünüz mü? «Avustralyada yapılan Mohac muharebesine İngiliz donanma-

sının iştirak ettiğini» söyleyen bir son sınıf talebesine ne dersiniz? Bir dokuzuncu sınıf talebesi «Avrupada üç millet vardır. Biri Amerikalılardır» derse inanır mısınız?. Bütün bunlar gevşeklik, fena kitapların, cezasız mektep hayatının sonuçlarıdır.

Bence Türk gençliğini kahraman yetiştirmek için maârifte bazı değişiklikler yapmak lâzımdır. Fikrimce bunların ana çizgileri şunlardır :

1 — İlk okullardan başlayarak yüksek tahsil müstesna olmak üzere bütün okullardan muhtelit tedrisatı kaldırmalıyız. Küçük sınıflarda kız ekseriyeti arasında kalan bazı erkek çocukların erkeklik ruhlarını kaybettikleri ve kısmen avareleştikleri muhakkaktır.

Uyku

Gün olur hayali gözümden tüter,
Bana gizli gizli gülerək: «Gel, der,
Üşüyen elini, gel, avucuma ver!»

O zaman yanarım ben için için,
Onun sert göğsüne atılmak için!

Kanımdan, canımdan yakındır bana;
Bazan sevgilidir, bazan da ana.
Cömerddir doğrusu sevgiden yana!

Karanlık gecede ışıık veren o,
Kalbimi kanatan derdi gören o.

Günahım gerdanlık onun boynunda
Ve en rahat uyku onun koynunda.
İşte benim kârım bu aşk oyununda!

Uyku, rahat uyku... Rüyasız uyku,
Ölümün koynunda hulyasız uyku!..

Halide Nusret ZORLUTUNA

2 — İlk okulların programları bizim talebelik zamanımızda olduğu gibi olgunlaştırılmalı; ikinci sınıfta başlayarak her yıl biraz daha mufassal olmak üzere Türk tarihi ve grameri gösterilmelidir.

3 — İlk okul talebesine verilen sınırsız hürriyet derhal kaldırılarak çocuk sıkı bir disiplin muhiti içine alınmalı ve hayatta disiplin denilen bir şeyin var olduğunu daha pek küçükken idrak etmelidir.

4 — Ceza bütün şiddetle okullara girmeli ve kötü aile muhitlerinde yetişen veya şahsan fenalığa istidadı bulunan çocuklar yaptıkları hareketlerin mukabelesiz kalmadığını görmeli ve iyi çocukların da bozulmasının önüne geçilmelidir.

5 — İyilerin ahlâkını bozacak kabi-

liyetle olanlar derhal okullardan çıkarılmalı ve bir kişi kazanmak için 40 kişinin önünde fena örnek bulunmasının önüne geçilmelidir.

6 — Bütün oyunlar, ders kitapları, vazifeler, kahramanlar, Türkçülük, fedakârlık aşılayacak şekilde olmalıdır.

7 — Kadın öğretmenler erkek talebeye ders vermemelidir. Bütün öğretmenler sade kılıklerle talebeye örnek olmalıdır. Boyalı veya bob-stil hocalar derhal meslekten uzaklaştırılmalıdır.

8 — Orta okullarda askerlik dersi nazari ve ameli olarak çoğaltılmalı ve ciddi tutulmalıdır. Talebe askerî kanunlara ve cezalara tâbi olmalı ve mektep üniformasını giymeğe mecbur edilmelidir. Orta okula girerken kendisinden orta okul usullerine tâbi olacağına dair imza alınarak söz ve mesuliyetin ne demek olduğu kendisine anlatılmalı ve nizamata aykırı gidenler tahsilden menedilmelidir.

9 — Gramer, Türk tarihi, Türk coğrafyası, yurt bilgisi dersleri orta okulun her üç sınıfına biraz daha genişletilmek üzere gösterilmelidir. Tekrar edilen derslerin ne kadar iyi öğrenildiği malûmdur.

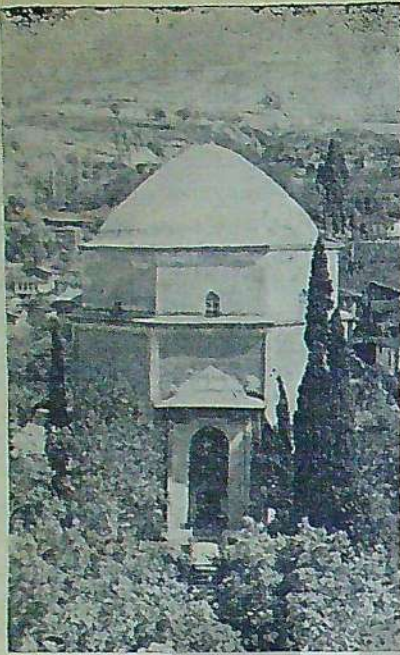
10 — Orta okulda millî sporlar başlamalı; kılıç, güreş, cirit gibi ananevî sporlarla, yüzücülük, kürekçilik ve saire gibi savaşa yardımcı sporlar birinci mevkîi tutmalıdır.

11 — Askerlik dersleriyle sporlar en mühim dersler haline gelip her birinden ayrı not verme usulü konulmalı, gösteriş izciliği, caka resmi geçitleri kaldırılarak yerine hakikî ve sert askerlik konmalıdır.

12 — Orta okullarda hiç bir faydası görülmiyen, boşuna zaman, emek ve para harcamaktan başka bir şeye yaramıyan ecnebi dili dersleri tamamen kaldırılarak bunun yerine askerlik ve spor dersleri konulmalıdır.

13 — Lisenin ilk sınıfından itibaren edebiyat ve fen kolları ayrılarak yalnız bir tarafta istidadı olan pek çok değerli talebemizin parlak istidatlarının körleşmesinin önüne geçilmelidir.

14 — Gramer ve yurt bilgisi dersleri bilhassa liselerde devam ederek talebenin kendi dilini ve memleketinin kanunlarını kavraması temin edilmelidir. Geçen yıl liselerde okutulan gramer derslerinden benim aldığım iyi netice gramerin muhakkak liselerde de okutulması lüzumunu bana ispat etti. Böylelikle ilk okuldan itibaren gramer (Sonu 15 inci sayfada)

Yeşil Türbe

Bursa'da Yeşil adıyla anılan iki türbe vardır.

Bunlardan biri Pınarbaşında ve kale içinde; diğeri makalemize mevzu olan Çelebi Sultan Mehmet'in Yeşil türbesidir.

Pınarbaşındaki Yeşil türbeye bazıları Molla Gürani türbesi diyorlar. Halbuki bu türbe Molla Gürani türbesi değildir. Türbede yatan Erzincan'lı Şeyh Hüseyin adında biridir. Şeyh Hüseyin'in katı olarak tarihî bir şöreti olmadığı gibi türbesinin de mimarî ve sanat bakımından ehemmiyetli bir kıymeti yoktur.

Bursa'da görmeğe değer en güzel ve en süslü eserlerimizden Çelebi Mehmet'e ait olan türbe; bütün turist âleminde meşhur ve bu şöhretê lâyık bir sanat eseridir.

Bu türbenin mihrabı, iç ve dış du-

varları ve içindeki anıt sandukaları pek mükemmel ve çok sanatkârane yapılmış, Türk çinileriyle süslenmiştir. Türbenin mimarı; Çelebi camisinin de mimarı olan İvaz Paşadır. İvaz Paşa, hem değerli bir asker, hem mühendis ve hem de mükemmel bir hattattır. Kudretinin büyüklüğünü ispat eden mezar taşında : «sahibü's seyf-i ve-l kalem» ibaresinin yazılmış olması da bunu teyid etmektedir.

Bu türbe ve camiye emsâlsiz bir surette süsleyen; Türk sanat aşkına; Türk'ün güzelliğe karşı olan millî zevkine bir bürhan teşkil eden çinilerini «Mecnun Mehmet» adlı bir Türk hazırlamıştır. Mehmet'in asıl adı her halde «Deli Mehmet» iken kaba olmasın diye mecnuna çevrilmiş olduğu umulur. Çünkü: Türkler arasında «Deli ve Kara» sıfatları daima büyüklük, kabiliyet ve cesaret gibi değerleri belirten lâkaplardandır.

Bu güzel eserimizin ahşap işlerinin ustası ise : «Tebriz'li Ahmet» adında biridir. Bu Ahmet'in Selçuk Türklerinden olduğunu tahmin etmek mümkündür. Çünkü : ahşap işlerinde kullandığı modeller Konya yapıları arasındaki motiflere çok benzerlik göstermektedir.

Çelebi Mehmet'in türbesi Hicrî (821) yılında İvaz Paşanın nazareti altında yapılmışa başlanmış ve (824)

yılında Çelebinin Edirne'de ansızın ölmesi üzerine biraz süratlice bitirilmiş tir (14 üncü asır).

Türbenin malûm olan tamirleri : Bursa'nın büyük yer sarsıntısından sonra bir defa Ahmet Vefik Paşa zamanında; bir defa da 1917 yılında (*) Bu yıl ise Maarif Vekâleti tarafından çok güzel ve pek itinalı bir surette türbe yine tamir edilmektedir.

Türbe altı köşe ve bütün kumbetler gibi iki katlıdır.

Birinci katı (zemin katı) asıl mezarların olduğu kesimdir. Bu kesimin kapısı türbenin doğuya gelen sahnesindedir. Burada çevresi bir gezinti ile ayrılmış ortasında raustatil bir bölme içinde mezarlar vardır. Bu mezarlar sade ve tabî bir haldedir.

İkinci katı, yani ziyaretçilerin gezip gördükleri süslü yer, maket yahut bir vitrin gibidir.

Burada görülen sandukalar alt kattaki hakikî mezarların gömülüş plânlarına uygun olarak süs için yapılmış olduğu hâlâ devam eden yeni tamir münasebetile öğrenilmiştir.

Türbenin şimalindeki yegâne kapısının üstünde ve çini üzerinde mükemmel bir kitabe vardır. Bu kitabe arapça yazılmıştır. Mânası şudur :

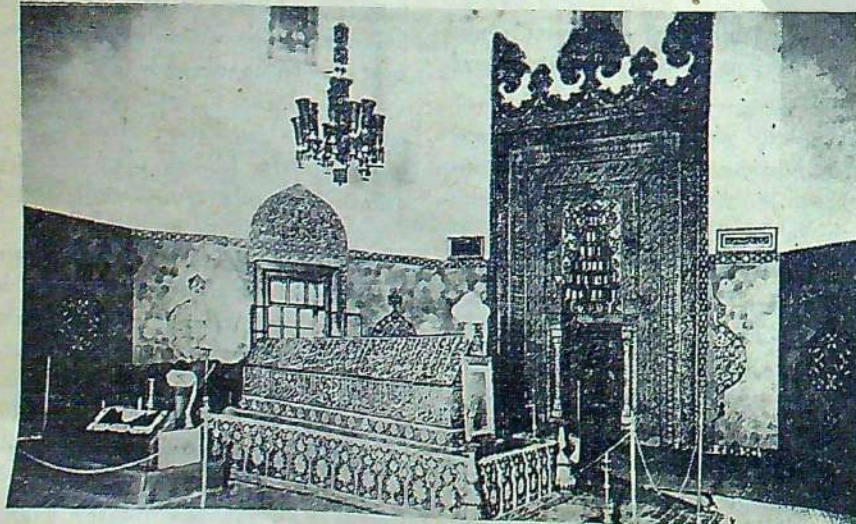
«Bu (Türbe) Bayezit Han oğlu merhum Sait, şehit sultan Mehmet'in türbesidir.»

Türbenin ahşap olarak Tebriz'li Ahmet'in yaptığı kapının üzerinde ise; kabartma küfi ve sülûs olarak Arapça bir kitabe daha vardır. Bu kitabenin küfi kısmı okunamamıştır. Sülûs olan kısmı kapının iki kanadına üçerden altı satır olarak yazılmıştır. Türkçesi şudur : «Bu türbe Sait, şehit, merhum Bayezit oğlu Mehmet Han'ın türbesidir. (Çelebi) 824 senesi Cemaziyel ulâsında ölmüştür.»

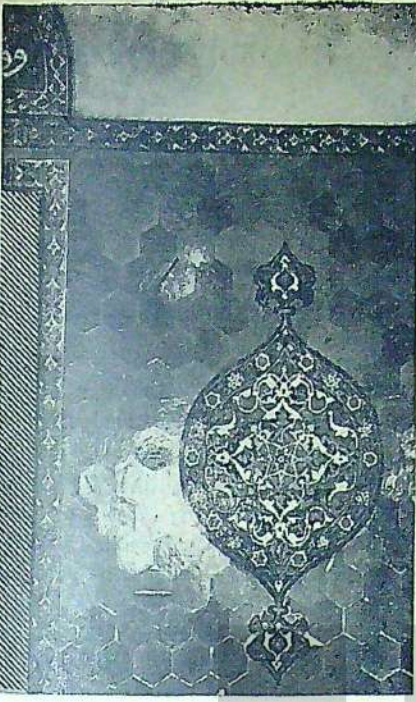
Son kayıt; kapının Çelebi'nin vefatından sonra yapılmış olduğunu göstermektedir.

3 üncü ve dördüncü satırlardaki arapça yazıların türkçesi şöyledir :

(*) Bursa Gazetesi (sayı : 811 - 30 Temmuz 1320).

Türbenin çini mihrabı ile Çelebi Mehmedin çini sandukası

AKSAK TEMÜR

Yazan: Nejdett SANÇAR

Türbede bir çini satlı ve süslü bir parça

«Mağfur sultan Bayezit oğlu Mehmet Binî Orhan, Binî Osman.»

Bundan sonra türbenin mimarı ve yapılmasına nezaret eden İvaz Paşaya ait olan kitabe de şudur:

«Tedbir sahibi vezir Hacı İvaz Bin Ahına Bayezit'e verilen işaret ile yapılan bu türbenin masrafı Mehmet hesabına kaydolunmuştur.»

Kapının sağ kanadının sol köşesinde (Hacı 'Alî Bin) sol kanadının sağ köşesinde (Ahmet Tebrizî) yazılarını kabartma olarak görürüz ki : bu zat meşhur ahşap ustası Ahmet'tir.

Türbenin içine girdiğimiz zaman ilk defa göze çarpan en kıymetli eser türbenin çini mihrabı ile Çelebi'nin çini sandukasıdır. Mihrabın üzerinde yazı yoktur. Fakat Çelebi'ye ait olan çini sandukanın etrafında çok aceleyle geldiği için bir kısmı noksan kalan şöyle bir yazı yazılmıştır:

«Bu nurlu mezar : ve güzel kokulu bina : Büyük sultan ve Mükerrrem Hakan dünya sultanlarının ismile zevk duyduğu bütün kulların iş ve güçlerine bakan şehirler imar eden zulüm ve fesadı yurda sokmıyan Bayezit oğlu Gazi Mehmet'tir. Allah günahlarını affederek onu Firdevs cennetine yerleştirsün, 824 senesi Cemaziyelulâ ayında ölmüştür.»

Türbenin içindeki ve dışındaki çinilerde göze çarpan güzel renk ve motifler saatlerce seyredilse güzelliklerine doyulmaz. Çünkü : yaratıcı Türk yaptığını onu görenlerin sevgilerini kazanmak için de yapar. R. YALGIN

1336... Bu; Türk dünyasına büyük bir kahraman armağan eden yıldır. Bu kahraman, Temür'dür ki Türkistanın Çingiz Kaan'dan sonra ikinci büyük ve yenilmez hükümdarı olmuştur. Yıllarca Türkistan Türklüğüne başlık yapmış, orduları ile zaferlerden zaferlere koşmuş, en güçlü kuvvetleri ezmış, yakmış, yıkılmış ve yeni zaferlere gitmek üzere iken kendisini yetiştiren toprakların olmuştur.

Temür, babasının ölümü ile kabilesine baş olacağı çağa kadar, çocukluğunu ve gençliğini okuyup yazmak, silâh kullanmak ve satranç oynamakla geçirmişti. Baş olduktan sonra ise sonsuz bir kavgalar hayatına atıldı. Hayatında ilk büyük merhale 1370 yılıdır. Bu tarihte, bir takım çarpışmalar sonunda Türkistan tahtını elde etti. Bundan sonra ömrünün sonuna kadar yapacağı savaşlarda Temür, artık Türkistanın yenilmez padişahıdır. Şimalde dehşet salmış, cenupta at koşturmuş, batıda kendisi gibi büyük güçleri eritmiş, kısaca, önüne gelen bütün engelleri demir kuvvetiyle ezmış, bitirmiştir.

1379 da Havarızım istilasından sonra, Temür'ün hayatında büyük savaşlar faslı başlar. Bu istilâ ile Çağatayların eski topraklarını elde etmiş olan aksak padişah, daha sonra İrana dönmüştür. O zaman İran topraklarında İlhanlıların çöküntüsü üzerinde kurulmuş ve birbirleriyle çarpışmakta olan küçük kuvvetler vardı. Bunları birer birer yoketmek Türkistan padişahına güç gelmedi. O topraklar, devlete eklendi. Temür, İran işini bitirdikten sonra şimale yöneldi. Orada kendi ırktaşlarının kurduğu ve etrafındaki yabancıları kendisine köle etmiş olan Altınordu Türk İmparatorluğu vardı. Temür Han, bu ırktaşlarıyla çok kanlı çarpışmalar yaptı, sonunda zafer Temür'de kaldı.

Altınordunun yenilişinden bir iki yıl sonra, on dördüncü yüzyılın sonlarında, Temür, Hint seferine çıktı. Bu sefer, büyük bir

ihtişamla başarılmıştır. Hindistana şimalden giren Temür orduları önlerine çıkan engelleri eze eze ilerlerken ilk büyük çarpışmayı Delhi yakınlarında yaptılar. Hintliler, baş şehirlerini total Türk padişahının çelik pençesinden kurtarabilmek için on bin atlı, kırk bin yaya askerden başka bir çok da zıhlı filler hazırlamışlardı. Fillerin dişlerinde zehirli hançerler, sırtlarında kuleler, kulelerin içinde de adamlar vardı. Temür Han, erlerini ve atlarını ürkütecek olan fillere karşı şu tedbiri aldı : Birçok mandaları boyunlarından uzun mesinlerle birbirlerine bağlattı. İki yanlarına ve başlarına çalı demetleri taktırdı. Ayrıca üç dişli çengeller de yaptırdı. Hint ordusunun filleri hücum edince bunlar yere atılacak, mandaların üzerindeki çalılara da ateş verilecekti.

Yalnız büyük bir kahraman değil, hem de pek akıllı bir Türk olan Temür'ün bu tedbiri istediği sonuncu verdi. İki taraf da harekete geçtiği zaman Hint ordusunun trampet, boru ve diğer âletlerle çıkardığı müthiş gürültü savaş sahasını tutmuştu. Fakat bu çok sürmedi. İleri yürüyen filler, alev saçarak kendilerine doğru koşan mandalardan ürküp de yüz geri edince, Hint saflarında karışıklıklar oldu. Türk zekâsı başarıyı kazanmıştı, lâkin bu tam değildi. Zekâ üstünlüğünün doğurduğu sonuncu, yiğitlik ve bilek gücü ile tamamlamak lazımdı. Yenilmez padişah, erlerini hücumla kaldırarak bunu da yaptı. Elllerinde kılıçlarla fillerin ve alev saçan mandaların arkasından Hint saflarına giren Türk askerleri düşman ordusunu yokettiler. Bu suretle Delhi kapıları Türklere açıldı. Sel gibi ilerleyen Temür orduları burada durmadılar, daha cennuplara indiler.

Temür, son büyük savaşını Türkiye Sultanı Yıldırım Bayezitle yaptı. Türkistan padişahı, attığı her adımda istediğini elde etmiş, yakan, yıkan, çeliklerden daha sert bir

(Lütfen sayfayı çeviriniz)

demirdi. Türkiye Sultanı ise, Nigeboluda bütün Avrupayı tepelemiş ve batıyı titretmek- te olan bir yıldırımdı. Ankara savaşında iki düşman değil, karşısına çıkacak yabancı güç bulamayan Türk millet'i kendi kendine vurmuştu. Bu müthiş çarpışmada iki taraf da Türktü. İki tarafın başında da yenilmemiş birer bozkurt vardı. Vuruştular. Ya yıldırım üstün gelecek, ya demir ezilecekti. Talih i- kincisine güldü. Demir yıldırımı eritti, Tür- kistanın aksak padişahı, Türkiyenin mağrur sultanını tutsak kıldı.

Yenilmemiş bir Türkü, diğer yenilmemiş bir Türk önünde dize getiren bu savaş, Türkistan padişahının son çarpışması oldu. Halbuki altmış yaşını çoktan aşmış bulunan Temür, zafer meydanlarındaki işinin sona erdiğini henüz kabul etmemişti. Onun ihti- yar gözleri, hayalinin gösterdiği yolun ar- dından giderek doğuda, çok uzaklarda, ata- larının yüzyıllarca at koşturdukları, kılıç sal- ladıkları Çin topraklarında idi. Onun Türk- lüğü temsil eden azmi, Çin topraklarının bir kere daha Türk atlıları önünde boyun eğ- mesini temin edecek kadar kudretli idi. Bu azimle, on beşinci yüzyılın ilk yıllarında, 1704 te büyük bir orduyla doğuya doğru ilerledi. Omuzlarında yetmiş yılın yükünü taşıyan Han, kır bir atla ordusunun başında gidiyordu. Mevsim kıştı. Gelmekte olan ba- har ve yaz günlerinde Türklüğü yeni za- ferler bekliyordu. Fakat, bir buçuk yüzyıl kadar önce, ve Çingiz Kaan'ı sefer başında götürerek Çini istilâdan kurtaran talih, bu sefer de yine o yurtla bir oldu. Düşman sı- nırına varıldığı sırada ihtiyar arslan bir- denbire hastalandı. Her şeyi alt eden Çingiz'i yıkan ölüm, onun yolundan giden Temür'e de aman vermedi. Topal padişah öldü, akın durdu.

Temür, her şeyden önce büyük bir kah- ramandır. Bütün kahraman Türkler gibi ömrü, savaş meydanlarında çarpışmakla geç- miştir. Milleti kendisine «Aksak Temür» di- yordu. Aksaklığı gençliğinde yaptığı bir çar- pışmada kolundan ve bacağından aldığı ya- ralardan ikincisinin geçmemesiyle hasıl ol- muştur. Vücutta eksik, fakat ruhca tam ve yaman bir Türktü. Bir kale kuşatmasında, erlerinin mânevi güçlerini arttırmak için onlarla birlikte vuruşurken, iki kere yara- landığı halde geri çekilmemek mertliğini gösterecek kadar yiğit, yüz kadar adamıyla binlerce düşman askerinin hücumuna uğra- dığı vakit kendini kılıcıyla koruyup üstün gelecek derecede usta ve korkusuzdu. Bu yiğitlik ve bu korkusuzlukları ki, giriştiği her savaşta üstün gelerek yenilmez Türk- lüğün örneklerinden biri de o oldu.

Temür, bugüne kadar olan tarihimize, Türkistanın son büyük çocuğudur. Çünkü ilk anayurdumuzu bir birlik etrafında top- liyan son kahraman o olmuştur. Aksak Te- mür Handan sonra Türkistan bir daha bü- tün olamamış, aksine olarak ufalmış, dağıl- mış, parçalanmış, yeni Çingiz'leri ve Temür' leri bekler hale düşmüştür.

Nejdet SANÇAR

TÜRK MEDENİYET TARİHİNDEN

Matbaa

Yazan:

Hüseyin Namık ORKUN

Matbaayı keşfetmek ve matbu eserler vücuda getirmek hususunda Türklerin bi- rinci mevkii ihraz ettiğini mekteplerimizde okutmuyoruz. Fakat 1468 şubat 24 te ölmüş olan meşhur Gutenbergin matbaayı kurdu- ğunu, daha evvel bazı şahısların bu sahada semereli işler gördüğünü mektep kitapla- rımız yazar.

On beşinci asırda Avrupada matbaa ku- ruladursun; biz Doğuya Türklerin bulundu- ğu yerlere bir göze atalım.

Bugünkü Çinde Kan-su vilâyetinde Tan-honun garbında Tun-huang denilen ve milâttan evvel 111 senesinde Çin hüküm- darlarından Wu tarafından tesis olunan bir yer vardır. Buraya on beş kilometre mesafe- de Ts'ien fo tung yani Bin Buda mabet- leri bulunmaktadır. Bu mabetler tahminen beş yüz kadar olup kayalar içinde oyulmuş- tur ki bunları milâttan sonra V-XI inci asır- lar arasında Budistler mabet haline getir- mişlerdir.

1907 mayıs 20 de Aurel Stein bu ma- betlere gelmiş, bunları muhafaza eden rahip Wang'ın cehaletinden istifade ederek mabet- lerde son derece mühim eserler elde etmeğe muvaffak olmuştur. Daha sonra Prof. Pelliot da buraya uğramış, o da diğer bakiye eser- leri almıştır. İşte burada elde edilen eserler içinde matbu kitaplar da bulunmuştur.

Türk yurdunda araştırmalar devam et- tikçe Uygur Türklerinin matbu kitapları gittikçe bol miktarda elde edilmiş olup bu- ğün bu elde edilen eserlerin mühim bir kısmı Berlin müzesinde bulunmaktadır.

Biliyoruz ki Uygurlar 745 senesinden 840 yılına kadar Orhun havalisinde kuvvetli bir devlet kurmuşlardı. Bunlar evvelce Tür- kü'n millî dini olan Şamanizme sâlik iken 762 yılında Mani dinini devlet dini olarak kabul etmişler, sonra 840 yılında Kırğızlar bunların üzerine hücum ederek Uygur hâki- miyetine nihayet vermişlerdir.

Bu mağlûbiyet üzerine Uygurların bir kısmı yurtlarında kalmış, diğer bir kısmı da Turfan havalisine gitmiş, orada 870 sıra- larında tekrar bir Uygur devleti kurmuşlar- dır. Buradaki Uygur devleti on üçüncü asra yani 1209 yılına kadar mevcudiyetini mu- hafaza etmiş, bu tarihte ise Moğollara ilti- hak etmiştir.

İşte tarihlerinin anahtarlarını, kısaca izah ettiğimiz Uygurlar tahta kalıplar üze- rine bütün bir sayfayı hakkederek — kılıçe gibi — eserler vücuda getirmişler, bu suretle

matbaayı yani teksir edilmiş eserleri etra- fa yaymağa muvaffak olmuşlardır.

Matbaa bu mudur?.. Bütün bir sayfayı kılıçe halinde basmak matbaa değildir, de- nilebilir. Uygurlar ayrı ayrı harfleri de ağaçtan yaparak kitap basmağı tecrübe et- mişlerdir. Buralarda araştırmalar yapan ilim adamları Uygurların kullandıkları bu tek tek ağaç hurufatı bugün meydana çıkar- mışlardır. Demek oluyor ki matbaanın esa- sını Uygurlar kurmuştur.

Filhakika Çinlilerde de bu nevi teşeb- büsler olmuştur. Fakat Çin yazısı ayrı ayrı harflerden mürekkep olmadığı için bunun tatbiki imkân haricinde olmuş ve bu yüzden matbaa tatbik edilememiştir.

Uygurların bu matbu eserlerinin kaçın- cı asırlarda vücuda getirildiği hakkında en esash tetkiki Carter yapmıştır. Bu zat The Invention of Printing in China and its Spread Westward (New-York, 1925) adlı eserinin The Printing of the Uigur Turks in the Region of Turfan adlı bahsinde (sa- hife 102-111) bu matbu Uygur eserlerinin 860 senelerinden XIII üncü asrın sonlarına kadarki zaman arasında vücuda getirilmiş olduğunu izah eylemektedir.

O halde en son matbu Uygur eseri vü- cuda getirildiği sıralarda dahi henüz Guten- berg dünyaya gelmiş değildi.

Başka bir münasebetle izah edeceğim ki Mogollar Türk medeniyetini aldıktan sonra adam olmuşlardır. Ve bunlara medeniyet ho- calığı edenlerin Uygur Türkleri olduğunu biliyoruz. Demek oluyor ki Mogollar Uy- gurlardan tab işlerini de öğrenmişler ve Alman âlimlerinden von Le Coq'un da dedi- ği gibi moğollar 1241 de Almanyayı istilâ et- tikleri vakit beraberlerinde matbu eserler de getirerek Ortaçağ Almanyasına bunu öğret- mişlerdir.

Bu verdiğim izahata daha fazla bir şey ilâve etmeğe lüzum görmüyorum. Guten- berg'den asırlarca evvel Türkün tabetmiş olduğu eserlerini gözü ile görmek isteyenler Avrupa müzelerine gidebilirler.

Türkçede yazı dili

Yazan : Ali Canib Yöntem

Bazıları sanırlar ki yazı dilimiz, en eski devirlerden itibaren tâ Şinasi'ye kadar bir taraftan arapça ve farsçayla mülemma, bir taraftan da rabıt sığalarıyla birbirine bağlı cümlelerle müselsel, anlaşılmaz bir muammadır. Halbuki nesir tarihimizin tetkiki bunun tamamen aksini göstermektedir. Hele ilk asırların nesri, bugünkü gibi sade, temiz ve kısa cümlelidir. 1932 eylülünün sonuna doğru Dolmabahçe Sarayında toplanan Birinci Türk Dili Kurultayı'nda verdiğim konferansta bu hakikati etrafiyle ve misallerle göstermiştim. Geçen gün elime eski Sadrazamlardan Sait Paşa'nın «Gazeteci Lisanı» adındaki risalesi geçti. Ben bunu pek genç iken de okumuştum. Tekrar gözden geçirirken, Merhum Paşa'nın da hakikati görmüş olduğunu anladım. Vakîâ, Sait Paşa'nın mülahazaları daha ziyade resmî kitabete taallûk etmektedir. Fakat umumî noktadan bizim tetkiklerimizle yakından alakadardır. Paşa diyor ki : «Bundan seksen sene evveline kadar gerek tarih, gerek mükâtebat-ı resmîde cümleler münkatî idi (*). Cümel-i mev-sule ile yazı yazmak usulü takriben 1245 tarihlerine doğru başladı. Milletimizin lisan-ı tahririnde bu inkılâb-ı küllîye ne sebep oldu. Ve müsebbipler kimlerdir. Bunları da beyan edelim : İllet-i fâile fikdan-ı temyizdir. Sebep olanlar ise Fenerliler'dir. Çünkü alelhusus 1245 ten 1250 tarihlerine kadar riyaset-i kütta mesnedinde olanlar umur-ı hariciyede Fenerliler'in reyleriyle hareket ettiler. Ekseriyâ siyasi muharreratı dahi onlara kaleme aldirdılar. Lisan-ı atik-ı Yunanîde ise cümleler bir dereceye kadar birbirlerine merbut ve sanay-ı lâfziye mütezem olduğundan umur-ı hariciyeye memur olan ricalimiz, lisan-ı siyasi Fenerliler'in yazdıkları surettedir zannına düşerek o yola taklide başladılar.»

Nesir tarihimizi tetkik etmeyenler için Sait Paşa'nın sözleri biraz iza-ha muhtaçtır. Paşa'nın bahsettiği mesele, «etmeğle, olmagla, bulunmagla,

(*) «Gazeteci Lisanı» nı Sait Paşa 1906 da yazmıştır.

etmiş olmasına binaen, olmasından na-sı, bulunması hasebiyle» gibi rabitalarla bir çok cümleleri birbirine bağlamak, ve meselâ iki sayfalık bir yazıyı bu teselsül ile tâ nihayetinde bitirmek usulüdür ki, bu filhakika Paşanın dediği gibi başlamış, sonra resmî kitabetten hususî yazılara da geçmiştir. Yoksa nesir dilimizdeki arapça farsça kelime ve terkiplerle hasıl olan muamma lisanı çok daha eskidir, ve lskolastik zihniyetin mahsulüdür. Bunu da tav-zih edelim :

Bize kadar gelen ve beş yüz altı yüz yıl evvele ait olan yazı dili mahsul-leri hem kısa cümleli, hem sade ve güzeldir. Meselâ Sultan Orhan'ın oğlu Süleyman Paşa adına yazılmış bir Tebareke tefsirinden işte bir parça :

«Bir uğrunun siyasetgâhda elin kestiler. Hiç inlemedi. Çün timarhane (**) götürdüler, gördü, bir bölük kişi otururlar, elleri kesilmiş, ağlamağa başladı. Eyittiler : ey deli ol vakit ki elin kestiler, ağlamadın, şimdi ağrısı emin oldu. Niye ağlarsın. Eyitti : anda hemdert bulamadım. Ağlasam kim bileydi. Bunda ağlasam bu zahmetin ağrısını bilirler. Benimle muvafakat kılalar.»

İşte bir kaç asır sonra, İkinci Murat devrinde Farsça Kabusname'den yapılan tercemeden bir parça :

«Ey oğul, eğer şair olup şiir etmeğe kasdetsen, cehdet ki şiirde sözün murabba ola, yani ruşen ola, açuk ola. Ve sakın gamız söylemiyesin, yani örtülü söylemiyesin. Meselâ şiirde bir sözün ki manası şerhin sen bilesin, ve ayruk kişi bilmiye, anın gibi sözü söyleme, zira şiiri halk için ederler, kendü kendüler için etmezler.....»

Biraz daha aşağı inelim ve sırf bir edebî gaye gözetilerek kaleme alınmış bir eserden, Sinan Paşa'nın Tazarruname'sinden küçük bir parça okuyalım :

«Bir-kahharsın ki celâlin satvetiyle her mevcut makhur. Rahmansın ki cemalin tecallâsiyle her zerre mesrur. Semisin ki sem'ine âlet yok. Basırsın ki basarına afet yok. Müdirsin ki iradetine illet yok. Hâlıksın ki mahlû-

kuna nihayet yok.....»

Bu güzel nesir müteakıp asırlarda gittikçe berraklaşacağına gittikçe mülemmalaşmış, muamma haline girmiştir. Fakat cümleler teselsül edip, beş, on, yirmi rabita ile baştan sona kadar uzayıp gitmemiştir. İşte Sait Paşa'nın anlattığı mesele budur.

Benim mensup olduğum nesil pek iyi hatırlar ki, İdadî'lerde «kitabet-i resmîye» unvanıyla bu sakim usul tedris edilir, verilen vazifeyi baştan sona kadar «olduğundan, bulunduğundan, olmuş bulunmasına binaen, edilmekte olduğundan naşı» gibi tabirlerle bir çırpıda bitirenler takdir edildirdi. Bu sekamet, kısmen edebî dile kadar tesirini göstermiştir.

Avrupalı edebiyata yol açan Şinasi, kısa cümleli yazılarıyla, bu tarzın aksine bir çığır açmış oldu. Fakat bunu ortadan büsbütün kaldıramadı. Sait Paşa'nın risalesinde okunan şu satırlar dikkate şayandır :

«... Endülüs Tarihi'ni türkçe olarak kaleme alan Edhem Paşa (***) idi. Nesak-ı tahrir fasılalı cümlelerle olduğu için üslûb-ı mahûda tefvikını Ziya Paşa'dan rica etmişti. O da meslek-i edebîsine muhalif ise de sahib-i eserin temenni-i refikanesini isâfen nüshai asliyenin cümlelerini bir dereceye kadar cümel-i müteselsileye, elifazını zevk-ı âdi-i edebîmize elverir terakibe tahvil etmiştir....»

Edhem Pertev Paşa edebiyattan başka riyaize ve tabiiye ilimlerine de aşına, bilhassa fransızca bilir, Fransız edebiyatıyla uğraşır bir adamdı. Buna rağmen eski sekamete rağbet göstermesi gariptir. Şinasi'den sonra bu müselsel ibare aleyhinde çalışanların başında —kendisini tanımayanlarca bir e-

(***) Erbabınca malûm olduğu üzere, edebiyata müntesip iki Pertev Paşa vardır. Biri, meşhur Akif Paşanın rakibi olan Darıcalı Mehmet Pertev Paşa'dır. Öteki, Erzurumlu Edhep Pertev Paşa'dır. Mehmet Pertev Paşa, eski Divan edebiyatına müntesiptir. Edhem Pertev Paşa, fransızca bilir, Fransız edebiyatını tanırdı. Sait Paşanın bahsettiği bu ikinci Pertev Paşadır.

(**) Timarhane : hastahane.

NESİR ve Şiir

Yazan :

Edip AYL

«Anlaşılabilmek» nesrin en esaslı vasfıdır. Nesir vuzuh ister. Meselâ cebir, hendese, mantık, gramer ve umumiyette teknik eserlerin lisanı öz nesir'dir. Romancıların, hikâye yazarların nesri mahlût (impur) dır. Yani şiir unsurlarını da ihtiva edebilir. Nasıl ki bazı şairlerin de manzumeleri nesir elemanlarını ihtiva etmek dolayısıyla mahlût-tur, (pur) değildir.

Her manzumede öz ve mahlût birer kısım olabilir. Fakat şiir haddi zatında daima saftır.

Düşüncü bir hayvan sıfatı insan zekâsı vuzuh peşindedir. Fakat şair olan bir insanın zekâsı ipham arar, iphama kaçır, sırrı sever.

Nesirde de, nazımda da şiir bulunabilir veya bulunmayabilir. Bu yazıda bahis mevzuu ettiğimiz nesir, şiir havasından mahrum yani (Prosaïque) sözlerdir. İster manzum yani ölçülü olsun, ister olmasın.

İçinde fikir olmıyan bir şiirin çocukça bir oyun olduğu iddiasına karşı bilâkis içinde fikir olan manzum yazıların saf şiir olmayacağı ileri sürülebilir.

Dikkat edilsin: Bütün bu mukayeseler nazımla nesir arasında değil nesir âdiliğine düşmüş yani prosaïque sözlerle şiir arasındadır. Nesir bizi kendimizden uzağa sürükler, şiir kendi içimize indirir.

Fikir, hayal, his gibi sathi faaliyetlerimizi alâkadar eden nesirdir. Bir gramerci veya mütefekkirin bir manzumeden istihraç ettiği, bir mütercimnin tercüme yolu ile başka dillere naklettiği hükümler, cümlelerin insicamı, mânası, manzumenin mevzuu, bu mevzuun gelişmesi, tasvirlerin teferruatı, bir şey öğretmek, okuyucuyu müteessir etmek, müteahsis etmek, heyecana getirmek gibi güdülen gayeler nesirle elde edilir, nesre ait hususiyetlerdir, nesrin hududu içine girer.

Nesir, his, hayal veya mantığımızı tahrik eder, kamçılar, coşturur ve az çok teskin eder. Şiir bu faaliyetleri teskin eder, uyuşturur, ve hattâ bazan talik eder. Nesirde anlamak, şiirde duymak bunlardan beklediğimiz gayelerdir.

Şair, akıl, mantık veya gramer kaidelerine, şair olduğu için değil, düşünen bir hayvan olduğu için riayet eder. Remy de Gourmont «İnsan bir mısraın mânasını anlamadan da müteheyyic olabilir» demekle mânanın şiirde esas olmadığını anlatmak istemiştir. Baudelaire de bu fikirdedir : «Öğretici karakterini bıraktığı nispetle sanat saf bir güzelliğe doğru yükselir.» demiştir. Mallarmé'nin bu husustaki fikri daha katı-

dır. «Bir manzume, okuyucunun anahtarını aramakla mükellef olduğu bir sırdır.» diyecek kadar ileri gitmiştir. Meşhur (öz şiir) nazariyecisi rahip Brémond: «Bir mısraa «şiir» dedirten şey ifade ettiği mâna değildir.» demekle mânayı şiirin esas unsuru telâkki etmediğini ifade etmiştir.

Bu zat yine der ki: «Manzumeyi okumalı, tekrar okumalı, sonra kitabı kapayıp mısraların ihtizazını dinlemeli. Anlamak, izaha kalkmak faydasızdır.» Bir kelimenin kıymeti umumiyette ifade ettiği mânada değil, bize yaptığı telkin kuvvetindedir. Fuzulî'nin:

Göklere açılmasın eller ki dâmanındadır

Mısraı yalnız mânası için mi güzeldir?

«Hiçbir şey ifade etmiyen güzel bir mısra birşey ifade eden daha az güzel bir mısraın kıymetçe fevkindedir» sözünü söyleyen Flaubert'dir. Bu söz, bir mısraın güzel olması için mânasız olması icabettiğini iddia etmek değildir. Şiirin mânada olmadığını ifade içindir.

Bir takım kaziyelerin tevalisinden başka birşey olmıyan sözler nazım şeklinde olsalar dahi mantığa hitabettikleri müddetçe öz şiir sayılamazlar. «Bir mısraada esas ile mâna arasında bir yakınlık zehabı uyandırmak» meşhur Fransız şairi Valéry'nin düştürülmüştür.

Denebilir ki şiir iddiasını taşıyan her manzumenin iki mânası vardır: Birincisi doğrudan doğruya yani derhal, vuzuh ile anlaşılan mânadır ki şiiri nesir derekesine indirir; bu halis olmıyan mânadır. Diğeri ise manzumenin, tâbir caiz ise, teneffüs ettiği mânadır ki işte ona şiir dedirten bu ikinci saklı mânadır. Bu son mâna vazih olmamakla beraber en makbul olanıdır. Bu mâna bazan formüle edilmiş bile değildir; hattâ formüle edilemez de..

Onu yalnız bizzat şair veya manzume-yi şairane okumasını bilenler, şiiri hissetmeğe alışmış mesut kimseler, anarlar demiyelim, hissederler, onunla temasa girerler.

Hiç bir idrâk ameliyesinin kavrayamadığı bu izah edilemez mâna şairin ruhundan bir takım semboller, mücerret cümlelerle okuyucunun ruhuna nasıl geçer, işte hakikî şiirin bütün sır ve kerameti buradadır. Muhakkak ki şiir estetik donelerin fevkindedir.

Edip AYL

debi irticaa sebep olduğu sanılan — Muallim Naci vardır. O, bütün eserlerinde sade yazmağı tavsiye etmiş, kendisi de zamanına göre pek sade, bilhassa kısa cümlelerle yazmıştır. Meselâ «İstilahat-ı Edebiye» adlı kitabında der ki: «Öteden beri manayı o kadar nazara almayıp letafeti tumturak-ı elfazda arayan erbab-ı kalem tarafından bir takım lüzumsuz tekellüfata boğulmuş olan lisanımızın bu tekellüftan tecridiyle sadeliğinin, letafetinin izhanı zamanı çoktan gelmiştir. Bir söz ne kadar tabii söylenir, ne kadar tabii yazılırsa o derece sade, o derece lâtif olur. Fesahat, belâgat denilen şeylerin tabiihikette aranması lâzım gelir. Söze tekellüf karıştığı gibi fesahat, belâgat aradan çıkar...»

Sait Paşa, mekteplerde «Kitabet-i Resmîye» tedrisi meselesinden bahsederken şöyle bir vesileyle Muallim Naci'yi yadediyor:

«...Bu tedrisat neticesi olarak onlar da yukarıda beyan olunan zümre-i tarafdarana iltihak etmektedirler amma mazurdurlar. Bunu yapmamak için Muallim Naci'de olan hâssa-i müstesnaiyet lâzım ki herkese müyesser değildir. «İstihra» görenlerden menkuldür ki Hariciye Mektubî kalemine memuriyetinden bir kaç gün sonra Naci'ye bir iş kaleme almasını havale ederler. O da müsveddeyi yapıp merciiine verdikten sonra fikirce tashihata muntazır olur. Müsveddenin avdetinde tasahih namına olan şeyleri üslûb-ı mahuda münkalip elfazdan ibaret görünce bir daha ayak basmamak azmiyle kalemden çıkıp gitmiştir. Yazık ki şu sebep o değerli zatı teyis ve aklâm-ı devleti de öyle bir muallim-i zuhtidarın ifadatından mahrum etmiştir....»

Netice şudur : Türkçe yazı dili aslında gayet sade ve kısa cümleliydi. İskolâstik Divan edebiyatı inkişaf edince bu sade dil, lüzumsuz arapça ve farsça lâfızlarla doldu. Git gide mâna ikinci plâna düştü. Lâfız sanatı denilen saçma sapan kelime oyuncakları halk için yazılan bazı eserlerle tarihler müstesna birinci plâna geçti. Bu yetmemiş gibi daha sonra müeselsel cümlelerle yazı yazmak usulü ün aldı. O kelime şaklabanlılığıyla bu birbirine bağlı cümle tarzına ilk isyan eden, ve bizim nesri düzeltmeğe çalışan Şinasidir. Fakat yazı dilinin konuşma diliyle tam birleşmesi, zamanımızdan otuz yıl evveline racidir. — Ali Canib YÖNTEM

Tefrika No. 3

Yazan : Yusuf Ziya ORTAÇ

Bu sükûtin ateş çemberini kıracak bir söz, kurtulmamız için kâfiydi. Kendimi zorladım. Hayır, sesi ve hafızası kurumuş, kelimesiz bir adamdım ben!

Hayatında, hem de yirmi yıllık hayatında; bir kızla, hem de on sekiz yaşında bir kızla yanyana kalmak!.. Bir yaz bahçesinin içinde ve bir mehtap denizine karşı.. Bu lezzet cehenneminde yanmanın ne olduğu hayal edilemez!

Ansızın, annemin çığlıklaşmış sesile ikimiz de uyandık. Yalının uzak bir penceresinden karanlıklara haykırıyordu :

— Nihat!.. Nihat!..

Kupkuru bir ses, boğazımı yakarak çıktı :

— Geliyorum anne...

İki suçlu sessizliğe beraber kalktık. Ayaklarımızı bile yere hızlı basmaktan korkuyoruz. Tarhların ortasına çömelmiş bodur ağaçlar, havuzun kenarındaki ıslak otlar arasında seken kurbağalar, görünmez yaz böceklerinin vızıltısı ve yosunlu rıhtım taşlarına yaslanmış, zaman zaman büyük bir solukla göğüs geçiren deniz..

Sihirbaz ay, bu gece her şeyi afsunlamış!

Kapıdan, bir an birbirimize değerek girdik. Merdiven basamaklarında kırılan gölgelerimiz birbirine karıştı. Vücutlarımızın yerde tekleyen aksine, gizli bir kucaklaşma lezzetile bakarak yürüyorum. Onun adımlarında da ilk sarhoşluğun sendeleyişi var.

Sahanlıkta elini uzattı. Avuçlarının ateşi içinde buz gibi parmaklarını sıktım. Denizden, hâlâ o kemengenin tek heceli iniltisi, hâlâ o yanık Karadeniz türküsü geliyor.

Bu gece, uyku beni yastıkta beklemiyormuş! Şair gözlerle göğü seyrediyordum: Pencerenin geniş çerçevesi yıldız salkımlarıyla dolu..

Annem, sinirli sinirli soluyor. Nihayet:

— Gece yarlarına kadar...

Diye bir yarım cümle homurdandı. Sesimi çıkarmadım.

Hiç bir ana kızını erkeklerden, onun beni kızlardan sakındığı kadar sakınmamıştır. Diyebilirim ki, annemi, Allahın, bütün kadınları beni baştan çıkarmak için yarattığını sanıyor!

Düşünmek istiyorum. İçimdeki, henüz fikir haline gelmemiş duyguları düşünmek!

Okuduğum romanlar birer birer aklımdan geçiyor: Hep böyle âşık olurlar, değil mi?

9 Temmuz, 1913

Dudaklarımda, Boğaz havasının tuzlu lezzetile uyandım. Odam, güneş dolu denizin aydınlığıyla serin ve berak. Kendimi yokladım: İçimdeki o eziklik geçmişti. Avuçlarım yanmıyor, şakaklarım zonklamıyordu artık..

Açık pencereden, yıkanmış rüzgârı göğsüme doldurdum.

Hüseyin ağa, rıhtıma yanaşmış bir balıkçı kayığından, pırl pırl, iri bir levrek alıyor: Öğleye ziyafet var!

Bahçenin ortasında, kahvaltı sofrası ayrı bir bahçe: renk renk reçelleri, peynirleri, zeytinleriyle..

Gülmek, koşmak, şarkılar söylemek istiyorum.

Annemle Şehnaz, kameriyenin önünde, birbirinden habersiz, karşı karşıya oturuyorlar.

Yalının kapısında Mehruya bir şeyler tembih eden yengem beni gördü:

— Gel Nihatçıgım, gel, diyor.. Sen inmedikçe bu ihtiyarlar uyanmayacak!

Yahda, gündüz uykusu âdet.. Yengemle büyük kızı, üç oyunluk iddialı bir tavla partisinden sonra odalarına çekiliyorlar.. Şehnaz, ne oluyor bilmem!.. Karanfil kalfa, başı sıska omuzlarının içinde kaybolarak, her nefeste biraz daha küçüle küçüle, oturduğu yerde uyuya kalıyor!

Öğle yemeğinden sonra, bu âdette ben de uyudum. Bütün rahatlıkların düşmanı annem, bunu da reddetti:

— Neredeeee... Benim geceleri bile uykum yok!

O bahçeye indi, ben karyolaya çıktım.

Pencereleere çarpan kahkahalarla gözümü açtım. Gündüz, karşı sırtların üstünde kızıl bir çizgi kalmış.

Gülüşmelerin ardı arası kesilmiyor.

Karyolamdan sıçıyorum.. Bahçede yabancı bir erkek.. Bütün yalı, etrafında.. Dinliyorum.. Kahkahaların kaynağı o!

Ben, kuvvetli çene kemikleriyle yüzü dört köşeleşmiş, bu uzun saçlı, yeniçeri bıyıklı yabancıyı tanıyorum. Boynunda, siyah dalgalarla dökülen bir plastron boyunbağı, bastonuna yaslanmış, ne şık duruyor!

Bu adam?.. Bu adam?.. Hah, bildim: Filozof Ziya Refik!.. Sesi, arasıra kadınlaşarak, herkesle şakalaşiyor. Neredeyse bayılacaklar gülmekten...

Acaba insem mi yanlarına?

Yüreğim çarpıyor... O büyük şöretin karşısına çıkıvermek!..

Hayır, böyle hamleye yetecek kuvvetim yok. İçimde, istekle korku çekişiyor..

Aynaya bakıyorum : Tüysüz, cesaret kırıcı bir yüz! Bu kadar çizgisiz bir suratla o dünyalar görmüş gözlerin önüne çıkılır mı?

Ürkek, utangaç, geri çekiliyorum.

Annem kapıdan giriyor. Yüzünde bir telâş var. Gözlerindeki ahret sıyrılmış:

— Nihat, diyor..

— Efendim..

— Duydun mu?.. Yengene bitişik yalının beyi geldi..

— Evet anne, gördüm..

Hayretle yüzüme bakıyor:

— E, ne duruyorsun burada öyle?

139

— Ne yapayım?

— Koş yanına oğlum.. Çok hatırlı adammış, belki sana bir yardımı dokunur.. Değil mi?

Susuyorum.. Gözlerimdeki toy korkuyu gördü galiba:

— Yok, yok, diyor.. Hiç çekinme.. Öyle kibirsiz, öyle şen adam ki.. Bak..

Kolumdan tutup pencereye doğru çekiyor:

— Katılıyorlar gülmekten!

Şehnazın yüzünde bile ara sıra belirsiz bir tebessümün çizgileri uçuşuyor..

Bir türlü karar veremiyorum.

Eyvah.. Yengemle göz göze geldik! Havada, bilezikler, yüzükler sallandı:

— Gel Nihatıoğum, gel.. Bak, beyefendi seni tanımak istiyorlar..

Filozof Ziya Refik de başını kaldırmıştı:

— Ooo, maşallah efendim, buyurunuz bakalım... Şu batan güne, sizinle karşılıklı birer şiir söyleyeceğiz!

Kelimeleri, takma dişlerle hamur çiğner gibi ezerek, vıcık vıcık bir konuşuşu var!

Ceketimi merdivende giyerek koşuyorum.

10 Temmuz 1913

Bir masal gecesi... Boğazın iki kıyısı pırıl pırıl.. Körfez, altın çerçevesi bir ayna.. Yalılarından kopan havai fişekler, renkli demetleri göklerde dağılarak kandil kandil dökülüyor.. Vapurlar, sandallar donanmış. Defne dallarıyla süslü taklarda fenerler: yeşil camlı, kırmızı camlı, beyaz camlı fenerler.. Üstlerinde: Yaşasın hürriyet, adalet, müsavat, uhuvvet!.. Sonra, bayraklarla süslü bir kavsin ortasında iki hürriyet kahramanının resmi! Dağdan dağa, saz sesleri, şarkılar, hürriyet marşları:

Yaşasın Niyaziler, Enverler, Varolsun hamiyetli askerler!

Arasıra, çatlak bir nâra, dağdan dağa yalpa vuruyor...

Annem, yalının en üst katında, denize arkasını çevirmiş odalardan birinde, gözlerini ışıktan, kulaklarını ses-ten kaçırıyor!

Onun, bu donanma gecesine katlanışının bir tek sebebi var: Öbür gün, filozof Ziya Refik, beni «Yeni Edebiyat Derneği» ne götürecektir.. Orada ben, Nihat Ahmet, ilim ve sanat dünyamızla tanışacağım!

Zavallı annem, göğüs dolusu bir

istekle:

— Ah, bir memuriyete geçsen, diyor!

Annemin en mesut hayali bu: Beni, bir kalem odasında, bir masa başına ilişmiş görmek!

Benim en mesut hayalimse...

Annem bunu sezdiği gün, babamın arkasından döktüğü yaşları unutacak kadar bedbaht olur!

Ziya Refik'in cömert iltifatları, yengemden gördüğüm erkek evlât sevgisini büsbütün arttırdı. Mehru, filozofun arkamdan:

— Çok cevherli oğlan!.. Göreceksiniz, bu çocuğun parlak bir yarını olacak!

Dediğini, onun sesile söylüyor. Her yer, yalılar, kayıklar, gemiler benim için donanmış sanıyorum! Şehnaz bile, zaman zaman, henüz rüyadan uyanmış gözlerle yüzüme bakıp gülümüyor!

Hüseyin ağa, aşağıda koruk sıkışmış, buğulu bardaklarla geldi.

Yengem, dikkatime seslenen bir nezaketle yalının üst katını işaret ediyor:

— Yukarıya da götür Karanfill! Sonra, mahzun bir yüzle bana dönüyor:

— Hakkı var zavallılığın.. Baban, unutulur erkek değildi!

Burnumun kemiği bir daha sızlıyor.

Yaşları, gözlerime içirebilmek için bahçenin kuytu köşelerine doğru gidiyorum.. Saz sesleri, şarkılar, uzaktan daha tatlı, daha yumuşak... Deniz, ışıktan bir çalkantı..

Şimdi yukarıya çıksam, annemin yanına.. Dizlerinin dibine otursam onun.. Saçlarını okşayarak:

— Anneciğim, desem.. Ben de insanlardan kaçtım.. Sensiz hiç bir şey içime sinmiyor.

Kimbilir nasıl sevinirdi!

Onu sevindireceğim...

Gözlerimi yumarak düşündüğüm bu hayalden uyanınca Şehnazı karşımda buldum. Lâcivert gece içinde yüzü büsbütün altın, bakışları büsbütün rüyadı..

Hafif bir baş dönmesinin salınması içinde birbirimize yarımaşar adım daha sokulduk.. Nefesini, âdeta yüzümde hissediyordum.

Gözleri korku dolu, kupkuru bir sesle sordu:

— İhtiyor musunuz?..

Gizli bir şey duymak için etrafı

dinledim.

O, elimi tutup göğsüne götürdü.. Ne kadar hızlı çarpıyordu yarabbi... Ağaçların arasına yığılmış karanlık gece içinde bu sesi duymamak mümkün değil!

— Hasta mısınız?..

Cevap vermeden, gittikçe koyulaşan taflanların arasında kayboldu..

Yukarı, annemin yanına çıkar-ken, onun göğsüne değen elime, bah-tiyar bir şeye bakan gözlerle bakıyo-rum: Her parmağımın ucunda bir kalb çarpıyor!

12 Temmuz 1913

Edebiyat Derneğinde, şiir dünya-mızın, eski, yeni, birçok şöhretlerle tanıştım. İşte, Şair Kemal Fahir. Onun, şimdiye kadar kaç mecmuada, kaç türlü resmini görmüşümdür: Önden, yandan, hattâ arkadan.. Uzun saçları yine yakasının üstünde.. İnce vücuduna uymayan kalın bir ses.. Uzun, elsiz parmaklar... İşte meşhur hikâyecî Cafer Nurettin. Tuhaf bir teklifsizliği var bu adamın!.. Daha beni görür görmez:

— Ah cancağızım, dedi, çok sıh-hatlisiniz maşallah.. Sakın lirik şiir yazmayınız!

Filozof Ziya Refik bu teşhise kızdı âdeta:

— Efendim, dedi, bırak para-doksul! Çocuğun zihnine çelme takma öyle!.. Sıhhatin lirizme mâni olduğunu kim söylemiş?.. Viktor Hügo, bir otu-ruşta bir lokanta yerdil!

Dedim ya, tuhaf adam bu Cafer Nurettin! Filozofun hiddetini duymadı bile.. Şimdi gitmiş, pencerenin önünde bir başkasile şakalaşılıyor:

— Hayır cancağızım, dramdan vaz geç.. Komedi yaz, komedi.. Bizim dehamız komiktir. Beynelmîlel tek adamımız var: Nasrettin Hoca!..

Beni, göz bebeklerinde göğün en tatlı mavisi erimiş bir gencin yanına oturtmuşlardı: A. Şemsettin!.. O da benim kadar pısırık! Sesini, bir aralık kulağıma fısıldayınca duydum:

— Aruzla mı yazıyorsunuz?

— Evet.. Bir tane de hece tec-rübe ettim.

— Okusanıza..

— Sonra...

— Niçin?

— Duyarlar..

Duymuşlardı bile.. Salon, bütün gözlerini üzerime çevirmiş, beni dinli-yordu..

(Devamı var)

Seçme Güzel Şiirler

Havuz kenarında akşam

Kuşlar bahçesinde bir akşam,
Yeniden aşka doğdu şen bülbül,
Cilvelerden kızardı narin gül.

Mavi bir aynadır semaya havuz,
Gölge yollar.. Ve şâir aşka susuz!
Yine varmış duaya mor çamlar,
Eğilirken havuzda akşamlar..

S. CENAN

O tatlı hatıralar

Doğduğum yere hasret gözlerime esirdi,
O tatlı hatıralar, o tatlı hatıralar..
Ilık bir nefes gibi kalbime sessiz girdi,
O tatlı hatıralar, o tatlı hatıralar..

Bürürken ufku akşam herşey artık sönerdi,
Bilmem ki neden artar içimdeki yaralar?
Bazan siliniverir gözümde perde perde,
O tatlı hatıralar, o tatlı hatıralar..

Hüseyin AKALIN

Altın

— Çınaraltı'ya —

Benim atım yeğdir (1) taylan (2) gibidir
Kişnemesi dahi baylam (3) gibidir.
Gözleri tathdır ceylân gibidir

Atımdan ayrılık ölümdür bana

Parlak kıllarının aladır rengi

Tatlı gözlerinin elâdir rengi

Atımın acunda bulunmaz dengi

Atımdan ayrılık ölümdür bana

At' er kişilere yarım bir candır

At da avrat gibi ere canandır

Atı olmanın hali yamandır

Atımdan ayrılık ölümdür bana

Atımı yavuklun kadar severim

Onu ne incidir ne de döverim

Onunla övünür, onu överim

Atımdan ayrılık ölümdür bana

Atsız gezi (5) yapmak 'ere vermet tat

Geziyi sevdire biktırmaz bir at

Atı sevmeyene er demet Murat

Atımdan ayrılık ölümdür bana

Murat Alpkurt AYTAZ

Ankara: 28İ2/942

(1) üstündür, (2) mevzun endamlı, (3) edalı, cil-
veli, (4) kendim, (5) seyahat, gezme tozma.

Türk Gençliği nasıl yetişmeli ?

(7 nci sayfadın devam)

okumuş talebe liseyi bitirirken kendi diline tamamen hâkim olacak ve artık memleketinde «Kuyu sokak, Nur apartman» diyecek edebiyat öğretmenleri ve dil mütehassısları kalmıyacaktır.

15 — Askerlik ve spor liselerde daha sıkı olarak devam etmeli ve talebeler silâhla toplu bir halde talime, hakikî süngü ve kılıçlarla hakikî mübarezeler yapmağa alışmalıdır. Zarar yok, aralarında tehlikeli yara alanlar bulunsun... Bu yaralar, sinemaların, baloların yaptığı tahribat kadar zararlı değil; talebeyi, tehlikeleri azımsamağa alıştırmak bakımından faydalıdır.

16 — Orta okul ve liselerde en ufak ahlâkî zaaf tartla ceza görmeli ve bu talebeler başka hiç bir okula alınmamalıdır.

17 — Talebenin başına daima otoriter, seciyeli ve Türk öğretmenler getirilmelidir. Bizim talebemiz, hattâ kız

talebemiz, gayri Türk öğretmenlere tahammül edememektedir.

18 — Okullar birer kışla haline gelmeli, hattâ liselerin müdürleri yüksek rütbeli subaylardan olmalıdır.

19 — Okullar birbirleriyle futbol gibi mânasız ve voleybol gibi kadınca müsabakalar değil, askerî ve millî müsabakalar yapmalıdır. Türk kılıcı, okculuk gibi millî sporlarımız ihya olunarak liselere sokulmalıdır. Bir stadyumda iki okulu temsil eden 22 gencin lâstik top ardında koşması, iki okulu temsil eden 200 gencin başlarında tulgalar, göğüslerinde zırhlar olduğu halde hakikî kılıçlar veya süngülerle çarpışmaları arasındaki farkı düşünün.

20 — Bütün okul kitapları mütehasıs ve fedakâr öğretmenlere, millî ve askerî ruh göz önüne alınmak şartile yeniden yazdırılmalı ve öğretmenler bu

işin şerefine kanarak maddî kazanç beklememelidir.

21 — Liselerin fen kollarında laboratuvar çalışmaları artırılmalı ve talebede yurt için yaratıcılık kabiliyeti daha bu sıralarda inkişaf ettirilmelidir.

22 — Askerlik ve spor derslerinde liyakat gösterenler için eski ananelerimizde olduğu gibi alplik ve batırlık unvanları, bilgide başarı gösterenler için bilgelik ve danışmanlık unvanları ihdas olunarak hakkaniyet dairesinde talebelere verilmeli, sıkı mücazat olduğu gibi büyük mükâfatlar da bulunmalıdır.

Boyle sıkı şartlarla okullarımızda yeni bir ruh yaratmazsak yüksek kabiliyetli gençlerden ve kahramanlardan ümidimizi kesmeliyiz.

21 Mart 1942 Maltepe

ATSIZ